

et mangeårigt virke i og omkring Ask Højskole også er historiker – lektor i kirkehistorie ved Aarhus Universitet. Solid indsigt, særdeles grundige kildestudier samt en frisk vilje til at gennemgå også de pinagtige episoder i skolens 125-årige historie gør, at forfatteren har leveret en bog, der hæver sig meget højt i jubilæumsskriftskulturen. Desuden indeholder bogen nye perspektiver, der rækker ud over Ask Højskole, og som kan være værd at hæfte sig ved.

Det gælder først og fremmest forholdet mellem bjørnbakker og grundtvigianere. Ask Højskole er nemlig den eneste af de gamle bjørnbakker-skoler, der har overlevet, og den eneste af dem, der gik over til at blive grundtvigsk, afspejlet i bogens titel »Kundskab og ånd«. Gennem udredningen af overgangen mellem de to skoleformer, hvis foregangsmænd i 1860-70'erne stødte sammen i gevaldige bråvalla-slag, konkluderer Lyby, at *forskellene* ikke var uforligelige *mod-sætninger*. Bjørnbakkerne talte også ånd og grundtvigianerne også kundskab. Men forskellene blev af psykologiske, politiske og ideologiske grunde gjort til mere, end de egentlig var (s. 45ff, 62ff). Derfor, men også grundet personforhold, kunne overgangen ske på Ask som et glidende og smertefrit forløb gennem en længere årrække.

Ask Højskole, der for det meste har ført en tilbagetrukket tilværelse, synes i øvrigt karakteriseret ved en god tilpasningsevne til skiftende tiders skolemæssige krav, ofte dog med store problemer som i de generelt problematiske 1950-60'ere, hvor landboudommen som elevgrundlag svandt ind. Der er også grund til at bemærke gennemgangen af 1970'erne i kølvandet på »ungdomsoprøret«. Det fremgår gang på gang, at episoder med pjæk, druk og hash, samt piger og drenge, der ville dele værelser, blev håndteret så usmidigt af forstandere og bestyrelse (f.eks. med bortvisninger af hele hold), at beghederne nødvendigvis spidsede til og havnede på avisernes forsider. Ledelsens medansvar erkender forfatteren ganske vist ikke fuldt ud, af veneration for de nulevende velsagtens. I stedet søges forklaringen i et større perspektiv, i skredet i de unges moral i disse år: »højskolen (kunne) komme i vanskeligheder, fordi den bar på et større medansvar for samlivets former end den enkelte borger«, hedder det bl.a. (s. 145).

Der er dog på alle måder tale om et særdeles vægtigt bidrag til højskolehistorien, tilmed velskrevet og i et efterlignelsesværdigt layout.

Kenn Tarbensen

SLESVIG OG HOLSTEN

Wilhelm Koops: *Südtondern in der Zeit der Weimarer Republik (1918-1933). Ein Landkreis zwischen Obrigkeitssaat und Diktatur. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins Band 101.* (Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, 1993). 427 s.

Ved rigsdagsvalget den 6. november 1932 opnåede Det Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti (NSDAP) 33,1% af de afgivne stemmer. Dermed blev Nationalsocialisterne rigsdagens stærkeste fraktion, selv om man kunne se en tilbagegang i forhold til valget den 31. juli 1932, hvor NSDAP opnåede hele 37,3%.

Historikere har prøvet på at klarlægge udviklingen, som førte til Hitlers overtagelse af magten i 1933. En udbredt forklaring lægger vægt på den betydning, de katastrofale økonomiske og sociale forhold fik i slutningen af Weimarrepublikken. Denne forklaring er dog ikke fyldestgørende. Den tyske historiker Rudolf Rietzler så i 1982 nærmere på NSDAP's udvikling i Slesvig-Holsten. Et område, hvor NSDAP stod meget stærkt. Her opnåede partiet således i november 1932 lidt over 45% af stemmerne. Rietzler gjorde opmærksom på de allerede eksisterende tendenser i området, som kun blev forstærket af den økonomiske krise og dermed følgende sociale problemer.

Wilhelm Koops har taget tråden op i sin dissertation og set nærmere på regionen Sydtønder. Her opnåede NSDAP nogle af sine bedste resultater i hele Tyskland. Ved valget i november 1932 opnåede partiet således hele 68,2% af de afgivne stemmer. Dette resultat bliver særlig interessant, når man sammenligner valgresultatet fra 1932 med resultatet af valget til provinslanddagen i november 1929. Her opnåede NSDAP kun 4,7% af stemmerne. På dette tidspunkt betragtede den nationalsocialistiske bevægelses ledelse udviklingen i området som »ikke tilfredsstillende«.

Hvordan kan denne udvikling forklares? Her påpeger forfatteren, at en fokusering på de økonomiske og sociale problemer som forklaring ikke er uddybede nok.

Allerede før 1914 kan man spore antidemokratiske og antisemitiske holdninger i området. Men disse adskiller sig ikke nævneværdigt fra forholdene i mange andre dele af det tyske kejserrige. I forbindelse med befolkningens bevidsthedsdannelse (*Bewußtseinsbildung*) er perioden 1918-21 meget mere væsentlig ifølge Koops.

Befolkningens glæde over krigens afslutning varede kun kort. Den blev hurtigt erstattet af harme over det uforståelige nederlag i krigen og over Versaillesfreden, der blev opfattet som et diktat. En følge af Versaillesfreden blev folkeafstemningen i 1920. Den tyske nationalisme kom til at stå over for den danske i kampen om regionen m.m. Grænsekampen var med til at fremme de nationale bevægelser.

Flertallet af den overvejende landlige befolkning i Sydtønder gav demokratiet skylden. Landbefolkningen og dens interesseorganisationer tog afstand fra alt moderne og trak sig tilbage til en overskruet dyrkelse af det idealiserede landliv. Bondebefolkningens selvopfattelse lagde vægt på den sunde natur, som stod over for den usunde bykultur.

Ved siden af de stærke landorganisationer stod blandt andet »Alldeutscher Verband« og den såkaldte »Jungdeutsche Orden«. Antisemitismen, kulturpessimismen og viljen til at acceptere en autoritær statsform som alternativ til republikken var udbredte fænomener i Sydtønder.

I Koops' fremstilling er det muligt at følge udviklingen i regionen fra tiden omkring Den første Verdenskrig frem til Hitlers overtagelse af magten i 1933. Hovedvægten ligger dog på perioden efter 1918. Ved siden af en analyse af de økonomiske og sociale forhold inddrager Koops befolkningens bevidstheds-mæssige udvikling i perioden. Ved hjælp af studiet af interesseorganisationer, foreninger m.m. formår Koops at tegne et detaljeret billede af regionens og NSDAP's udvikling i den omtalte periode.

Selv om der er tale om en regionsstudie, mister Koops ikke blikket for den overregionale udvikling. Således er der blandt andet et udmærket afsnit om regionens forhold til Danmark og det danske mindretal i området.

Afhandlingen er både velskrevet og godt disponeret. Bogen henvender sig til dem, der er interesseret i området

Sydtønder og til dem, der er interesseret i NSDAP's vej til magten generelt.

Michael Klos

NORDEN

Erik Husberg: *Honung, vax och mjöd. Biodlingen i Sverige under medeltid och 1500-tal.* (Historiska institutionen i Göteborg, 1994). 397 s.

Det omfattende bevarede regnskabsmateriale fra 1500-tallets svenske administration giver mange muligheder, og i denne bog udnyttes det sammen med kilder fra middelalderen til at belyse biavlens historie i Sverige. Et tilsyneladende meget begrænset emne viser sig faktisk ved nærstudiet af kilderne at rumme spændende nyt.

Forfatteren, der ikke overraskende ud over at være historiker også er biavler, påviser en udbredt biavl i middelalderen, der blandt andet afspejler sig i detaljerede bestemmelser om ejendomsretten til vilde bier i landskabslovene. Angående forbruget i denne periode kan det ud fra kirkeregnskaber dokumenteres, at bivoks i stor udstrækning fandt anvendelse til lys i kirkerne. Skønt det slås fast, at reformationen kunne indebære en mindskning i voksforbruget ved kirkerne til en tiendedel af det hidtidige forbrug, indtraf der imidlertid ikke en krise for biavlens med den ny tros komme, som det ellers er blevet hævdet. Under Gustav Vasa kom honning nemlig dels til at udgøre et vigtigt indslag i bøndernes skatteafgifter, dels udviklede kronen et system med halvpartsbrug, hvor kronen stillede bistader til rådighed for bønderne og så selv modtog halvdelen af udbyttet. Systemet, kaldet »lottebi«, blev særdeles udbredt i Små-

land, hvor biavl må have været hovederhverv for en pæn del af bondebefolkningen.

Afhandlingen giver nøje besked om, hvordan biavlens fandt sted, om biernes »slagning« – man dræbte normalt bierne, når honningen skulle bjerges – og om forbruget. Her tjener hoffets regnskaber som kilde, og de viser blandt andet, at honning var reserveret for en udvalgt skare. Blandt anvendelsesmulighederne var syltning, konfekt og medicin og drikkevarer, nemlig honningvinen mjød og honningøl. Vi får grundigt at vide, hvordan man bryggede godt klart mjød, og Gustav Vasas interesse for den dyre drik, der betegnes som datidens champagne, vises ud fra kongens breve.

Vigtigst i den større historiske sammenhæng er det utvivlsomt, at biavlens udvikling over tid viser sig at være nøje forbundet med landbrugets almindelige udvikling. Der kan dokumenteres en tydelig sammenhæng mellem de svenske høstudbytter og biernes afkast, og en tilbagegang i biavl, som kan spores fra 1570'erne og århundredet ud, må givetvis sættes i forbindelse med en generel klimaforværring, der har bevirket øget vintertab.

Forfatterens gennemgang af materialet giver os et indblik i et overset aspekt af landbrugets historie, som der også i dansk sammenhæng kunne være grund til at kigge nærmere på. Husbergs arbejde vil da udgøre et godt udgangspunkt for studier i ældre dansk biavl.

Bjørn Poulsen